

‘Readers make readers, not-readers make not-readers’

Interview met Aidan Chambers

Aidan Chambers (1934, Chester-le-Street, Groot-Brittannië) was leraar, deed belijdenis voor de Anglicaanse kerk en is schrijver van kinder- en jeugdboeken. Ook publiceerde hij standaardwerken over kinder- en jeugdliteratuur. De kernvraag is: zijn de ideeën die Chambers ontwikkeld en uitgedragen heeft in lezingen en publicaties ook van toepassing op het voortgezet onderwijs?

Anne-Mariken Raukema

Op 10 maart werd Aidan Chambers tijdens de Kinderboekenbeurs in Bologna onderscheiden met de Hans Christiaan Andersen-prijs, ofwel de Nobelprijs voor jeugdliteratuur. Eerder, tijdens een studiedag eind maart in Brussel, hield Chambers een lezing over het bevorderen van de literaire competentie van studenten aan onder-

Aidan Chambers.

wijzersopleidingen. De titel van zijn lezing was ‘Reading, the Reading Teacher & Teacher Education’. Aanwezig waren ruim honderd docenten Nederlands aan de Pabo’s (Nederland) en Departement Lerarenopleiding, ofwel DLO’s (Vlaanderen). Die dag was een uitvloeisel van het Pabo-traject van de Jonge Gouden Uil. Voor de Tweede Fase van het voortgezet onderwijs is de Inktaap opgezet, die op 3 maart in Brugge werd toegekend aan Tomas Lieske. De studiedag werd georganiseerd door CANON Cultuurcel van het departement Onderwijs, het departement Cultuur van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Nederlandse Stichting Lezen. Na afloop van Chambers’ lezing hadden Aidan Chambers, Jan Staes (*Tsjip/Letteren*-redacteur en CANON-aanvoerder) en Anne-Mariken Raukema (*Tsjip/Letteren*-redacteur en medewerker Stichting Lezen) een gesprek. Het leek een uitgelezen moment, Chambers was erg op dreef en als zo vaak bijzonder inspirerend, zeer opgewekt en erg charmant. Een gesprek met een niet te stuiten spraakwaterval.

Kern

De kern van de ideeën van Aidan Chambers over de nieuwe mogelijkheden voor de omgang met kinderen en literatuur komt hierop neer: door eisen te stellen aan de literatuur die kinderen lezen, daar gericht met hen over te praten en daarbij aansluiting te zoeken bij hun ervaring, kunnen alle kinderen de waarde van literatuur voor zichzelf ontdekken. Deze ideeën zijn in principe ontwikkeld voor (aankomende) docenten in het basis-onderwijs, maar zijn ze ook relevant en bruikbaar in het voortgezet onderwijs? Chambers: ‘Er is feitelijk geen verschil tussen het bevorderen van literaire competentie, een literair klimaat in het basis (primair) en voortgezet (secundair) onderwijs. Het gaat om een aantal basisingrediënten, daar moet je aan werken: zorg voor een collectie van vijfhonderd tot duizend boeken met primaire en secundaire literatuur. Als daartoe geen geld is, leen de boeken dan. En zorg voor vijf à tien exemplaren per boek als er sprake is van groepsstudie.’

De boeken van Aidan Chambers

Aidan Chambers schreef zelf al veel boeken, zowel jeugdromans als romans voor adolescenten, essays en enkele standaardwerken over jeugdliteratuur. De primaire werken verschenen bij Querido en leverden hem al drie keer de Zilveren Griffel op.

Recent schreef hij *De leesomgeving*, over de vraag hoe volwassenen kinderen kunnen helpen van boeken te genieten, en *Vertel eens*, dat laat zien hoe docenten kinderen kunnen helpen goed te praten over wat zij gelezen hebben. Beide boeken laten zien hoe een boek onder de aandacht gebracht kan worden, onder meer door een goede selectie, een presentatie en/of een tentoonstelling, door er over te ver-

- De ‘wetten’ van Chambers om te komen tot een goede leesomgeving, bedoeld voor aankomende en beginnende docenten:
- Lees voor
 - Praat over de gelezen boeken
 - Laat leerlingen een leesdagboek bijhouden met bijvoorbeeld titels en auteurs en korte gedachten over alles wat ze lezen
 - Laat ze schrijven over genres
 - Laat ze schrijven over schrijvers
 - Laat ze schrijven over boeken
 - Laat ze vertellen over hen eigen verhalen, gedichten, toneelstukken en prentenboeken
 - Maak hen wegwijs in de theorie en de praktijk van de literaire kritiek
 - Doe dit ook voor wat betreft de geschiedenis van de kinder- en jeugdliteratuur en de geschiedenis van het lezen
 - Zorg voor een goede leesomgeving
 - Gebruik primaire literatuur: het prentenboek; het kinder- en jeugdboek; geïllustreerde boeken; traditionele verhalen, mythen, legenden en verhalen
 - Lees gedichten en toneelstukken, lees non-fictie (informatieve boeken), maak gebruik van nieuwe media en IT

tellen en er uit voor te lezen. Ook een bezoek van de auteur of illustrator zijn traditionele activiteiten die de aandacht voor boeken vergroten, en natuurlijk het bijhouden van het eigen leesdagboek. De met groot enthousiasme geschreven boeken zijn in de eerste plaats bestemd voor mensen die te maken hebben met het lezen van kinderen: onderwijzers, leraren, bibliothecarissen en ouders. *Vertel eens* is vooral bedoeld voor leraren. Praten over boeken is de beste voorbereiding voor een zinvol gesprek over andere zaken. Door kinderen aan te moedigen goed over hun leeservaringen te praten, help je hen zicht te krijgen in wat zij met hun leven willen en kunnen. Chambers: ‘Het gaat om het bewustzijn. In het basisonderwijs is de invloed weliswaar het grootst, maar niets weerhoudt leerkrachten in het voortgezet onderwijs ervan ook te werken aan een goede leesomgeving. Als de collega’s in het primair onderwijs een goede leesomgeving hebben gecreëerd, dan komt het met die leerlingen in het voortgezet onderwijs wel goed.’ Chambers benadrukt dat het gaat om een benadering, niet om een methode.

Basis- en voortgezet onderwijs

Wat zou Aidan Chambers doen als hij docent was in een eerste leerjaar in het voortgezet onderwijs, en leerlingen binnenkreeg van verschillende basis-scholen, scholen waar zowel helemaal geen, als een zeer goede leesomgeving werd gecreëerd? ‘Op dat moment is het verschil in ervaring van de diverse leerlingen geen probleem. Het is immers nooit te laat om met het creëren van een goede leesomgeving te beginnen. Ook bij leerlingen die zich het Nederlands nog niet eigen hebben gemaakt, is het goed mogelijk een leesomgeving te scheppen. Het werkt eigenlijk net als met jonge kinderen die een taal ver-

werven: eerst de plaatjes en dan de woorden, het tekensysteem. Als leraren menen dat er geen materialen zijn, dan moeten ze die zelf maken, samen met de leerlingen. Begin dan vooral dicht op de huid van de leerlingen. Dat is misschien in eerste instantie niet erg interessant voor jezelf, maar wel heel zinvol voor de leerlingen. Inderdaad, het kost veel tijd, maar je moet het ook echt belangrijk vinden en het echt willen.’ Chambers meent verder dat goede verwerkingsopdrachten zelfs de ‘armste’ lezers tot lezen kunnen brengen: ‘De bekende dingen als tekeningen maken, strips tekenen, filmpjes maken en het uitspelen van scènes. Als leraar ben je er om ze wat bij te brengen, nieuwe dingen te leren. Dat is je vak. Je wordt er toch voor betaald hun nieuwe genres en uiteenlopende teksten aan te bieden!’ Het cruciale probleem bij de meeste leraren is het chronisch tijdgebrek. Chambers zou Chambers niet zijn om dat als eerste te erkennen. ‘Docenten hebben wel tijd om vakanties voor te bereiden, naar de film te gaan, boodschappen te doen en te sporten. Het argument van geen tijd wordt vooral gebruikt door docenten die eigenlijk niet echt willen, maar dat niet willen toegeven. *Readers make readers. Not readers make not-readers. That’s the main point.*’ Als 23-jarige leerkracht merkte hij dat hij in het afgelopen schooljaar geen enkel boek voor zichzelf had gelezen. Om dat tij te keren legde hij zichzelf op om dagelijks tussen vijf en zes uur te lezen. Dat werd een gewoonte en zijn eigen verplichting werd op den duur zijn eigen autoriteit. ‘Je eigen geheugen is de beste boekensteun. Jij als lezer, maar ook de schrijver kan soms de autoriteit zijn. Daarom raad ik iedereen aan: houd een lijstje bij.’ Chambers toont een zwart boekje met

rode hoekjes, dat in Chinese winkels wordt verkocht: ‘*I know one address in Amsterdam!*’ Hij stelt voor: schrijf elke titel en de auteur van het boek dat je gelezen hebt op en zelfs na jaren weet je meteen weer waar het boek over ging en wat je er van vond. ‘Het is handig voor jezelf en ook om leerlingen te adviseren.’ Om tot een analyse van het probleem te komen, meent Chambers dat het goed is daartoe een aantal stappen te onderscheiden: ‘Herken het probleem en bespreek het met collega’s. Kom een keer of zes per jaar bijeen, op een neutrale plaats, niet op school, niet bij iemand thuis, maar bijvoorbeeld in een café of in een park. Iedereen neemt twee boeken mee: één dat hij of zij recentelijk heeft gelezen en één waarvan je denkt dat het aardig is, maar waarmee je nog moet beginnen. Bespreek die boeken met elkaar. Wat blijkt dat wat aanvankelijk leek op dwang, bijna ongemerkt tot een aantrekkelijke gewoonte wordt.’

De autoriteit

Chambers’ voorbeeld van de gewenning onder het groepje docenten die van elkaar nieuwe titels, nieuwe boeken leerden, illustreert wat hij de ‘autoriteit’ noemt. Een ander voorbeeld, waarin ook het verschil tussen meisjes en jongens duidelijk wordt: ‘Je moet jongens vooral niet willen overtuigen, dat is iets psychologisch. Het heeft vooral te maken met het voorbeeld. Bijna alle docenten zijn vrouw. Dat zijn de voorlezers. Vroeger, thuis waren hun moeders ook al degenen die voorlazen. En dat terwijl die jongens juist een mannelijke voorlezer zouden moeten hebben. De vaders zouden zich meer bewust moeten zijn van hun voorbeeldfunctie.’

Vaak is het de jongste die niet leest. Dat heeft vaak te maken met het feit dat ze zich willen afzetten tegen de

ouders. Chambers: ‘Vaak is die jongste, die niet-lezer wel intelligent en kan hij commando’s geven door zijn gedrag van niet-lezer in te zetten. Hij beschouwt lezen als iets passiefs, terwijl hij zelf erg actief is. En dan is in zijn ogen lezen dom, simpel en iets voor mensen die heel erg anders zijn dan hij zelf. Het is de kunst om dat om te buigen.’

Als schoolbibliothecaris kwam Chambers in een situatie waarbij steeds de slimme meisjes *head-librarian* waren. Na zijn komst veranderde dat. Hij heeft daar een jongen en een meisje tegelijk en samen als *head* aangesteld. Zij werden de autoriteit. De bibliotheek werd gevuld met van huis meegebrachte boeken, waar zij bekend mee waren. ‘En wat goed werkte, was het gegeven dat zij, de adolescenten, voorlazen aan kinderen van een jaar of vijf, zes. Dat gaf hen op hun beurt weer een gevoel autoriteit te zijn. Een aantrekkelijk bijeffect is dat leerlingen die leren praten over wat ze lazen, veel beter spreken naarmate ze meer gelezen hebben.’

Chambers geeft een derde voorbeeld van zijn begrip ‘autoriteit’, een niet aanwezige spreker met een bekende stem. Hij spreekt zelf van *one-to-one-engagement*, ofwel het feit te worden voorgelezen door iemand die lieflijk niet aanwezig is, maar wiens stem wel via een cassette recorder te herkennen is. In de praktijk leverde dat erg veel werk op. ‘Er waren te veel leerlingen om individuele bandjes voor te maken. Vervolgens bedacht men dat de tutor de bandjes in zou kunnen spreken. De leerlingen lazen de teksten en luisterden tegelijk. Dat bleek goed te werken. Omdat deze werkwijze zo populair bleek, volgde al snel een commercieel traject. Dit keer niet met de stem van de tutor, maar die van de bekende acteur. Een interessant idee voor zo’n zakelijk traject, nietwaar?

Helaas, het werkte niet bij de leerlingen. Zij misten de hen vertrouwde stem. Het feit dat de tutor niet lieflijk aanwezig is, als er wordt voorgelezen, maar zijn of haar stem wel, werkt als een *toy*, een soort spel. Zoiets opzetten kost niet veel tijd of energie, je moet het alleen wel willen en je moet een klein beetje kunnen organiseren. *That’s all.*’

En de moderne vreemde talen?

Wat in het basisonderwijs werkt, werkt ook in het voortgezet onderwijs. Over de moderne vreemde talen is Aidan Chambers ook duidelijk. ‘Mijn aanpak – *mind my words: it’s not a method, it’s an approach* – is een universele aanpak. Wat voor de moedertaal werkt, werkt ook voor het lezen in de moderne vreemde talen. Eerst voorlezen, erover praten, luisteren en horen, en dan pas lezen. Lees voor, praat met de leerlingen in de vreemde taal over de teksten. Houd het taalgebruik eenvoudig, gebruik geen moeilijke woorden en spreek langzaam. Lees gedichten met ze, gebruik ook prentenboeken en strips – *Asterix* bij Frans. Kortom: als je ook bij de lessen Frans, Duits en Engels zorgt voor een goede leesomgeving winnen de moderne vreemde talen weer terrein. Creëer een veilige en rustige omgeving. Geluid leidt immers meer af dan beweging. Stemmen storen meer dan als er iemand langs je loopt.’ Misschien iets voor de collega’s Engels om te beginnen met voorlezen uit *The Toll Bridge of Dance on my grave?*

Anne-Mariken Raukema werkt bij Stichting Lezen in Amsterdam en is hoofdredacteur van Tsjip/Letteren. ■